

Nešto o ljepoti rimokatoličke liturgije.

(Svjedočanstva savremenih francuskih književnika).

Dr. I. Merz.

U nas se je mnogo govorilo o problemu katoličke umjetnosti, a napose katoličke književnosti. Nitko se tom prilikom nije obazirao na katoličku liturgiju; nije se pomišljalo, da se u jedinstvenoj liturgiji nalazi najljepši izražaj umjetnički. I zaista katoličku liturgiju uljepšavaju sve umjetnosti: poezija i slikarstvo, ritmičke umjetnosti kao i kiparstvo, glazba i arhitektura i t. d. Sve ove tvore jednu jedinstvenu cjelinu stavljajući se u službu hvale Božje. — Liturgija je dakle umjetnost u pravom smislu riječi — l' Art par excellence.

Posve je naravno, da su prvi velikani spoznali te ljepote i da su nam u svojim djelima ostavili svjedočanstvo o uplivu liturgije na njihov život i rad. U ovome referatu ne ćemo govoriti o civilizatornoj moći liturgije, koja je u srednjem vijeku odgajala barbarske narode, ni kako se je iz nje razvila sredovječna drama. Uzeli smo si za zadaću, da pokažemo s kojim su ushićenjem francuski književnici devetnaestoga i dvadesetoga vijeka govorili o ljepotama ove umjetnosti i kako su zanosno hvallili umjetničke vrline gregorijanskoga pjevanja. Neka dakle sami citati govore, a mi ćemo se zadovoljiti, da ove povežemo u jednu jedinstvenu cjelinu.

* * *

Liturgija je potrebna. Sama je ljudska narav zahtijeva. Vjere i ljudi, koji tvrde, da se može Bogu odavati čast bez ustaljenih obreda, ne poznaju nepromjenjivu bit ljudske duše. Evo što o tome veli francuski filozof Bontroux, nekatolik: »Vjera nastoji da uspostavi između njih (svih ljudi) vezu ljubavi kao potporanj, kao princip materijalne veze. U tom smislu *ona čuva brižljivo obrede*, koje prenose toliki vijekovi i narodi i ovi su na taj način neusporedivi simboli trajnosti i opsežnosti ljudske porodice«. (Bontroux, Science et Religion, p. 340). Ljudi, koji su odrasli izvan djelokruga katoličkih načela, čute u svojoj duši nesvijesnu čežnju za ustaljenim liturgijskim normama; čežnju, koja se često poistovjetuje s traženjem Boga. Ernest Psichari, unuk Renana, polako je u afričkim pustinjama dolazio do spoznaje Božje i tom je prilikom napisao: »Oh! sretni i presretni su oni, koji su *po milosti sakramenata* prodrli u vrtove vrhunaravne spoznaje, sretni i presretni oni, koji počivaju u srcu svoga Boga i koji se griju na živoj toplini, sretni, na vijeke bili sretni oni za koje se cijelo nebo nalazi u maloj Hostiji, koja sadržava Isusa Krista. . .!« (Psichari, Voyage d' un Centurion, p. 221).

Protestantizam je sa svojim iskrivljenim tumačenjem Spasiteljevih riječi: »Pravi će obožavatelji obožavati Oca u duhu i u istini«. (Joan 4, 23) zabacio divnu rimsku liturgiju i na taj je način i sama umjetnička vrijednost njihovih obreda izgubila sav čar. Louis Veuillot, veliki francuski novinar i obraćenik, ovako o tome razmatra prigodom svoga posjeta u Germanikumu u Rimu: »Mala je crkva Germanuskog kolegija . . . jedno od svetišta, gdje se bolje izvodi rimsko pjevanje . . .

Luter je pjevao ove božanske molitve po ovim božanskim ritmima; sve je zanijskao. Molitve i ritme, sve je nadomjestio riječju. *Lutera ne osuđuje samo vjera, već i sâm umjetnički instinkt* i ovaj traži od njega, da povrați poeziju, koju je odveo od srca ljudskoga. (Veuillot, Parfum de Rome, II. p. 69—70).

Taj proces umjetničke dekadence vidimo kod svih crkava, koje se bore sa Rimom, i već nam sama njihova Liturgija jasno govori, da ni njihova vjera nije prožeta dobrim životnim principom. Paul Bourget, katolički romanopisac, prikazao nam je u svojemu djelu »Demon de Midi« tako zvane modernističke mise i ove nas neminovno sjećaju na mise naših siromašnih starokatolika, koji još nijesu pokazali dosta odvažnosti da prekinu s baštinom katoličkih vijekova i koji su robovi obredâ one vjere, koju su izdali.

U ovu osudu ne uključujemo pravoslavlje, kojemu je beskrajno Božje milosrde dopustilo da sačuva veličajne istočne obrede — divnu okameninu bez duše — ali čija nam ljepota jamči, da će jednom opet novi život prostrujati tim umjetničkim oblicima.

Vratimo se opet na naš predmet. Sam umjetnički smisao osuđuje Luterovu revoluciju i nije čudo, da protestanti u svojoj duši osjećaju nesusvijesnu čežnju za katoličkim obredima. Margareta u Goetheovom Faustu počinje jecati i pada u nesvijest slušajući sekvenciju »Dies irae« a sam se Faust također ne može da opre poeziji katoličkog Uskrsa. Evo o tome Veuillot-ovog suda: »Kojom li veličinom *Faust* uništava princip moderne zablude, slobodno istraživanje, ovu nevrijednu igračku bića, koje misli. Kako li on drhće, kako li plače *slušajući zvuk zvonâ katoličkog Uskrsa*«. (Veuillot, Parfum de Rome, p. 268—269).

1. Općenite oznake rimske liturgije.

Svečana je liturgija u neku ruku projekcija neba na zemlju. Središte je neba, ako nam je dozvoljeno izraziti se na ljudski način, sam Trojedini Bog, a Anđeli i sveci oko ovoga obavljaju liturgijske čine. Kada si naime u mašti zamišljamo nebo, to se obično služimo slikama iz Otkrivenja Sv. Ivana apostola, a ovaj nam ga je prikazao kao najuzvišeniji hram u kojemu se obavljaju neusporedivo lijepe liturgijske funkcije.

Kao što je prema sv. Ivanu Jaganjac središte neba, to se isto tako sv. liturgija kreće oko presvete Hostije, — oko samoga Isusa Krista.

»Riječi i kretnje Mise, molitve Brevijara, sva sveta Liturgija bježi prema Tebi (Kriste) kao rijeke prema oceanu«, veli holandeski konvertita Waleheren u svojemu djelu »Journal d' un Converti« p. 249.

Nadalje je bitno obilježje kat. liturgije preobraženi mir. Evo kako dubokim riječima o ovome govori veliki katolički filozof Ernest Hello: »*Jedna je od oznaka Crkve katoličke njezin nepomućeni mir. Ovaj mir nije hladnoća . . . Usred gromova i topova, ona slavi nepobjedivu slavu Miroljubivih, i ona je slavi pjevajući: brda se svijetu mogu srušiti jedna na druga.* Ako je toga dana svetkovina jedne male pastirice, svete Germaine, na primjer, *ona će slaviti malu pastiricu s nepomičnim mirom, koji joj dolazi od Vječnosti. Pa makar kakvu buku oko nje činili narodi i kraljevi, ona ne će zaboraviti jednoga od svojih siromaha, jednoga od svojih prosjaka, jednoga od svojih mučenika.* Dok gromovi tutnje, ona će se povratiti tokom vijekova da slavi besmrtno slavlje neke djevojčice, koja je za života bila nepoznata, a koja je umrla još prije tisuću godina.

Uzalud se svijet prolama. Crkva svoje dane broji po svojim svetkovinama. Ona ne će zaboraviti na jednoga od svojih staraca, na jedno od svoje djece, na jednu od svojih djevoja, na jednog od svojih pustinjača. *Vi je proklinjete; ona pjeva.* Ništa ne će uspavati i ništa ne će zastrašiti njeno neizrecivo pamćenje«. (Hello, Physionomies des Saints, p. IX—X).

Vanjski izražaj toga mira, koji dolazi iz nepromjenljive vječnosti, jest latinski jezik. Ovaj osim toga uspostavlja jedinstvo između svih katolika svijeta; on je materinji jezik katoličkoga naroda, bez razlike na njihovu rasu i podrijetlo. Zato razumijemo slijedeći ushićeni usklik francuskog romanopisca Emile Baumanna: »Ne možemo si zamisliti, da bi Blaženi pjevali na nebeskim poljanama ljepše pjesme od pobjedničkih psalama, jezikom, koji je *Riječ za svoju Crkvu posvetila za sve vijekove vijekova*«. Baumann, Paix du Septième jour, 163.

Ali osim nepromjenljivog jezika imade sva liturgija karakter stalnosti. Njene molitve i melodije, njene nošnje i kretnje potječu iz pradavnih vremena i ostat će do konca svijeta. Narodi i države dolaze na poprište ljudske povijesti, sa sobom donose svoje običaje i mode, ali stablo liturgije ostaje usred valovlja ovih promjena nepomično kao stijena. Istina je, da ona od svih vijekova uzimlje šta je najbolje i da se to stablo vremenom razgranjuje i postaje uvijek bujnijim, ali njegovi temeljni oblici ostaju uvijek isti. Nije čudo, da mnogi književnici vide u rimskoj liturgiji onu stijenu, koja počiva na vječnosti i da se čovjek mora da za nju uhvati ne želi li propasti u uzburkanom moru prolaznih nauka i nazora.

Duboko je to osjetio obraćenik i pisac života sv. Augustina g. Louis Bertrand, prigodom svoga puta na Istok.

»I to je bio možda također jedan drugi osjećaj, koji me je na to sklonuo (da naime prisustvujem na Sredozemnom moru misi na brodu): usred ovih neograničenosti što su se gibale i na kojima je lađa plovila, to bijaše tamna potreba, da sâm sebi dokažem, da sam se prislonio uz nešto čvrsto, trajno ili što više, vječno. Ne htjedoh biti samo putnik na brodu, koji putuje, prolazni brzi odraz života, koji se klizne i izbriše na oceanu trajanja, kao vodena brazda u zelenim beskrajnostima morskim«. (Mainage, *Témoins du Reneuveau catholique*, p. 124—125).

I kod samih katoličkih naroda ima tako malo stvari, koje ostaju kroz razne vijekove nepromijenjene. Liturgija je ona tradicionalna veza, koja povezuje žive s mrtvima i s budućim pokoljenjima i koja ulijeva u čovječju dušu svijest, da nije osamljen, već da je i on jedna stanica u povijesti svoga naroda. To je istom prilikom konstatirao g. L. Bertrand: »Katolička se je misa služila pod jarbolom. Vrlo me se je dojmila . . . Prisustvovao sam joj da posvjedočim, da sam tu, s *onima moje domovine i moje rase*, s Latinima i Francima, koje ujedinjuje stara rimska disciplina«. (Ibid., p. 124—125).

No ona ne povezuje samo jedinice jednoga naroda u jednu jedinstvenu cjelinu, već ona uspostavlja niti između svih naroda i čini ih braćom i djecom jednoga Oca na nebu. Narodi, koji prekidaju liturgijsko jedinstvo zapađaju u poganstvo, koje vjeru podređuje narodu, a narod dovodi u opreku sa cijelom ljudskom zajednicom:

»Vaša Njemačka pjeva, ali više ne pjeva hvale Boga Svet, Svet, Svet. I nebesa i zemlja su puni tvoje slave. O, Nijemci, da ste vi poznavali ovu pjesam, da su je ovi veliki duhovi, Goethe, Hegel, Fichte, poznavali . . . kojim bi danas sjajem blistalo čelo velike Njemačke i koja bi žetva prave slave napunjala njene učene duše«. (Veuillot, *Parfum de Rome*, II. p. 71). To su Veuillotove riječi.

Stanemo li razmišljati o velikom milosrđu Božjemu, koje obdaruje ljudski rod svojim vlastitim bićem, pod prilikom Kruha i Vina, to se moramo diviti Božjoj ljubavi i mudrosti, koja kruglju zemaljsku opasuje pasom svoga bića i rijekama Krvi Svoga sina povezuje ljude svih krajeva svijeta u jednu jedinstvenu mističnu cjelinu. Evo razmatranja već spomenutog romanopisca Emile Baumanna: »U času kada je svećenik prikazivao na pateni kruh, koji će posvetiti, Danill je izgovarao istodobno s njim, sa strahom punim strahopoćitanja, posvetne riječi. Već se opetovaše pred milijonima svetohraništa otajstvo Kruha i otajstvo s Vinom pomiješane Vode i danas, jer se svagdje čitaju mise, gdje se propovijeda Krist, to jest na cijeloj nastavanoj zemlji, i danas ne opstoji niti jedna minuta trajanja, niti jedna tačka zemlje okrenuta prema izlazećem suncu, u kojoj se ne bi po obredima blagovali Kruh i Vino. Vječnost se je muke obnavljala u nizu satova uslijed ovog neumornog nizanja žrtava; *cijela je zemlja bila opasana jednom jedinom svetom bujicom; krv*

je Kristova tekla u njenim žilama, tako duboko, da je ona, nezahvalnica, više nije ni osjećala strujati kroz njih«. (Baumann, *Immolè*, p. 273—277).

Ako je dakle u sv. Misi prisutan sam tvorac svjetova, nestvoreni Bog, to je razumljivo, da je prisustvovanje Misi vrlo važan čin; da je napokon život sa liturgijom, koja nam donosi razne faze iz života Boga-Čovjeka, bitni život, a da se je sav naš ostali red, usporedimo li ga s tim proživljavanjem Isusovog života prema liturgiji, neznatan i nebitan. »Šta se dešava u Crkvi za vrijeme liturgijske godine, jest bitnost, jest sva zbilja. Vani su ljudi svijetli, zablješteni obmanama«. (Waleheren, *Journal d'rn Converti*, p. 214—215).

A Peguy, koga ubrajaju među najveće francuske pjesnike našega stoljeća, kao da nadovezuje na tu misao, govoreći, da je Podizanje uopće najuzvišeniji čin, koji se dešava na ovoj zemlji. Samo kukavice, koje pred svakim moćnikom ovog svijeta prigrabljaju glavu, ne reaguju na taj liturgijski čin. Sam Bog otac govori:

»Narode baruna francuskih, narode, koji znadeš *dignuti glavu* i koji znadeš govoriti s moćnima.

I prema tome sa mnom, sa Sve-Moćnim.

Oni, koji uvijek *sagiblju glavu*,

Ne vidi se, da ovi također *sagiblju glavu*

Na Prikazanje i na Podizanje Tijela mojega Sina.

Ali ovi Francuzi, koji uvijek *pridržu glavu*

Koji imaju uvijek *uspravljenu glavu*

I visoku

Kada u jednoj crkvi sto i pedeset ili dvije stotine nizova poklekljih Francuza,

Zajedno *sagiblje glavu* istodobno po tri puta, kada zvonce zazvoni tri puta,

Za *Pristup* i za *Prikazanje*

I za *posvetu* i za *podizanje tijela* mojega Sina,

To se vidi, da oni *sagiblju glavu* i sav svijet razumije,

Da se to isplati,

Da je to svečan čas i najveće otačstvo i najuzvišeniji čas, koji uopće može da opstoji u svijetu«. (Pèguy, *Saints-Innocents*, p. 76-77).

Liturgija imade posebnu moć, da djeluje na ljude i da ih dovodi k spoznanju vjere. Osobito se to onda može da ustanovi, kada prilike dopuštaju, da se ona izvodi na tradicionalan način, sa svim sjajem i popraćena gregorijanskim pjevanjem. Waleheren opisuje svečanu službu Božju u kapelici Benediktinki rue Monsieur, jedno od središta liturgijskog apostolata u Francuskoj, i pokazuje kako su božićni obredi izvedeni po čisto gregorijanskim propisima, uz pratnju samoga korala, duboko djelovali na njegovu *umjetničku dušu*:

»To se ne da izraziti riječima. Divni je sjaj božanstvenih riječi i glazbe prodro u mene kao bura u praznu kuću. Podvrgao sam se slavnom nasilju i moja je duša slušala, kao što dijete prisluškuje čarobnu priču, s otvorenim očima, drhćućih usana. Crkva je vidljiva projekcija Boga na zemlju. Kada je poglavarica . . . imenom nazivala pjevajući jednoglasnu melopeju, imena Isusovih preda i kada su svi ovi muževi i sve ove žene prolazile tako pred nama u svečanoj procesiji, *shvatih*, pun sve većeg i većeg ushićenja, *značenje Ljubavi — Karitasa*. Moja se je duša s riječima penjala prema vrhovima, unutarnja napetost postade nesnosnom. Zatim poglavarica zapjeva zadnja imena rodoslovlja: Jacob zatim rodi Josipa zaručnika Marijina, iz koje se rodi Isus, nazvan Kristom. — I iznenada, kao da se je veliko svijetlo rasprsnulo, i mir, neograničeni mir dubokih voda. Koja li noć! Ne bijah li u Betlehemu u štali, kada se porodi dijete?« (Walcheren, Journal d, un Converti, p. 222—223).

Daanšnji pokvareni ukus nema više shvaćanja za ljepotu liturgijske, gregorijanske glazbe. Ne pomišlja se na to, da upravo ta glazba preporada ljudske duše i čini ih boljima; po njoj čovjek dobije intuiciju o realnosti vrhunaravnoga svijeta. Razumijemo zato riječi iz Walcherenovog dnevnika, koje je napisao nakon što je prisustvovao jednom takvom obredu: »Nije moguće, da je to puka igra, ovaj sveti sjaj . . . *Negdje mora neka zbilja da opstoji*, a sve su ove stvari samo vidljivi znaci«. (Walcheren, Journal d' un Converti, p. 110).

I zaista, liturgija je dobroano djelovala na njegovu dušu i postao je katolikom: »Prisustvovao sam ovoga jutra u kapelici Benediktinki misi Gluhe nedjelje. Koji li široki simbolizam u obredu ili liturgiji ovoga dana! Život je Isusov središte vremenâ; godine se razvijaju oko ovog u slijedu svetih dana i svetaca, koji se vječno obnavljaju. *Pipam vječnost*«. Walcheren, Journal d, un Converti, p. 192; 207-210.

Ove su analize od vrlo velike važnosti i otvaraju nam poglede u jedno dosta zanećinano carstvo katolicizma. Želimo li mi naime nekoga da uvjerimo o istinitosti katoličke vjere, to mu iznosimo svu silu razumnih, apologetskih dokaza. A eto iz toga vidimo, da ima mnogo ljudi, koji su posve drugim dokazima mnogo pristupačniji: prava, neoskvrnjena ljepota na njih daleko dublje djeluje i oni osjećaju, da jedino Istina može biti tvorcem prave ljepote. Tako Huysmens i Waldcheren nijesu mnogo razmišljali o katoličkim dogmama, već prisustvujući liturgiji i prateći gregorijansko pjevanje, osjetili su opstanak vrhunaravnoga svijeta i došli do zametka, da je jedino Duh Istine mogao stvoriti ljepotu liturgije i njene nebeske melodije. Waldcheren doslovno veli: »Jednoga sam od ovih dana bio u kapelici Benediktinki i osjećao kako mi srce lupa uslijed velikog unutarnjeg uzbuđenja. Bilo mi je posve jasno i *neosporno sam bio uvjeren da Bog opstoji*«. (Walcheren, Journal d, un Converti, p. 187).

2. Liturgija je sredstvo borbe.

Umjetnost nije puka igra. Ona je potrebna ljudskome rodu. Isto se može reći i za liturgiju. Zamislite si, da dnevno tolike stotine tisuća svećenika čita svetu Misu i Brevijar, i to skoro doslovno iste dijelove i riječi, pa ćete razumjeti, da je sv. liturgija jedan od najmoćnijih sredstava sveopćega mira. Dok milijuni novina šire narodnu mržnju i laž, Crkva mirno vrši kroz vijekove svoju miroljubivu misiju i daje u ruke svojim službenicima mnoge stotine tisuća brevijara i milijune misala, koje govore o ljubavi k Bogu i bližnjemu. L. Veuillot je iznio ovu misao na sličan način: »Divno li predviđanje Crkve, koja hoće, da njeni svećenici imaju uvijek u rukama Sveto Pismo, da se neprestano uzmognu napuniti njegovom snagom; i mi neprestano primemo poput rose mudrosti ovu nebesku nauku! Manje se bojim bezbroja ljudi, koji pišu. Velim sâm sebi, da je Bog predvidio ovu poplavu. On je učinio svoju knjigu, Crkva je tumači, *istina će nadvladati knjižnice, akademije i novine*. Nebo i zemlja će proći, ali moje riječi ne će proći«. (Veuillot, Parfum de Rome, II. p. 266).

Dok danas ljudi naviještaju borbu klasa i dok mnogi demagozi govore o jednakosti, to Crkva svojom liturgijom posve naravno propovijeda, da ne poznaje razlike između bogataša i siromaha, učenjaka i priprostih ljudi. Pučki pripovijedač i obraćenik François Coppée veli: »Radi siromaha se služba Božja služi s punim sjajem, svećenik i dva su đakona odjeveni u bogate nakite i izvode pred oltarom svete kretnje i pokretaje, glasovi pjevača i djece hitaju prema zvučnome svodu dostojanstvene melopeje liturgije, velike se orgulje uzbuđuju, sada grde, plaču, snivaju, jecaju i proljevaju u širokim valovima, molitvu i ekstazu prema svim ovim pognutim . . . Ove je nedjelje Crkva prosula često toliki sjaj svojih obreda; jer je ona, unatoč svim prigovorima, velika škola demokracije. Kada bijesni demokrata koji snuje, kako će sve pognuti na isti stupanj prima u goste siromašnog rodaka, to on međutim ne pali veliku svjetiljku (luster) u salonu i ne silazi u podrum da donese u košari boce starog vina. *Ma kako neznatni bili vjernici, to ih kršćanski svećenik prima sa svim sjajem kojim raspolaže, kao što se to dostoji ljubljenoj braći*«. (Coppée, Bonne Souffrance, p. 130—132).

Tko dobro poznaje liturgiju imat će također temeljitu apologetsku spremu, kojom će se moći da posluži u borbi protivnicima. Vrlo je zanimiva slijedeća činjenica: Maurice Barrès, netom minuli francuski nacionalista i romanopisac, koji je inače uvijek branio katolicizam iako sam nije vjerovao, taj je M. Barrès htio dokazati francuskim framasonima, a osobito Briandu, da uzalud uništavaju francuske crkve, jer veli, da su ove samo simboli one Crkve, koja je sazdana od živog kamena — od ljudskih duša. Sav je svoj parlamentarni borbeni materijal crpao iz himna »Celestis urbs Jerusalem«, koja potječe iz VII. stoljeća, a Crkva ga pjeva kod posvete hramova.

Barrès hoće da razuvjeri ministra Brianda i posve jednostavno analizira taj poznati himan. Evo nekoliko stavaka iz tih dokazivanja:

»Evo već od prve kitice duboke ideje Crkve: opstoji trostruka analogija između kamenova građevine, blaženih nebeskog Jerusalema i vjernikâ, koji se ovdje dolje bore. I od početka pa do konca himna, ova će se tema razvijati na podlozi ove namjerne zbrke i zapravo se nikada ne zna, da li se radi o opipnoj ili mističnoj zgradi. Ova je kamena građevina istodobno duhovna građevina, zajednica vjernika i zaručnica Kristova . . . Kako li će se ući u ovu kuću, u ovo društvo, u ovaj nebeski Jerusalem? To će nam reći treća kitica. Svi imaju pravo na ulaz, koji trpe u Kristovo ime . . . Ova su trpljenja, što otvaraju ulaz u Crkvu, također prethodila njenoj gradnji. I to pomoću udaranja čekićem radnik obličî, udešuje kamenove isto tako nebeski radnik obličî, udešuje duše. Kamenje se i duše usavršavaju pod trpljenjem i ovo im daje mjesto u hierarhiji građevine.

I radnika graditelja ove crkve, Krista, postavio je ovamo njegov otac: on ostaje na podlozi građevine, on je kamen ugaonik, on spaja dvostruki zid. I to vjernici tvore po vjeri u Krista jedno društvo i ostaju u vezi s mrtvima . . .

Pošto je pročitao ovu staru uvijek savremenu pjesmu, koja se opetuje svake godine, već punih četrnaest stoljeća, u svim francuskim crkvama . . . (g. bi Briand) znao iz najpouzdanijeg vrela šta je, prema katoličkim načelima, značenje vjerske zgrade; duše, koje je slijepila ista vjera, voza živih s mrtvima, jedan visoki stan sagrađen, da se uzmogne vjera navijestiti, učvrstiti i sačuvati, ukratko jedino snagom prožeto vjerovanje usred i iznad građova . . .

Zaista bi važno bilo kada bi g. Briand znao, što nam sa svojim stoljetnim autoritetom pjevaju stare latinske kitice i neka si dobro zapamtiti, da je prema nazorima vjernika *prava Crkva u prvome redu sagrađena od živog kamenja ne od neisklesanog*.

Construitur in coelis.

Vivis ex lapidibus«.

(Barrès, La Colline inspirée, p. 54—55).

Barrès dakle tvrdi, da uzalud g. Briand misli, e će uništiti katoličku Crkvu, ako uništava njene kamenite hramove. Liturgija je dakle za svakog katolika moćno oružje, kojim će vjeru širiti i braniti. Pègny je tu misao izrazio u slijedećim naivnim stihovima:

»Isusovo oružje, Mojsijev je zakon,

Deset zapovijedi *liturgijskog puka*.

I koga nije izbrisao iz apostolskog Rima . . .

Isusovo oružje buduće je pokoljenje

Bogati Misal, te minijatura,

I nebo i pakao i zemlja u slikama.

(Pègny, Tapisserie de Ste Geneviève, p. 301—306).